

II. KAPITOLA

NOVÝ ZÁKON
JAKO „SVATÁ PÍSMÁ“ CÍRKVE

K Novému zákonu lze přistupovat různým způsobem. Může se číst jako literární dílo, může se užívat k religioznímu srovnávání jako jeden náboženský spis mezi jinými. Zvláštní charakter Nového zákona nelze bezprostředně vyčíst z jednotlivých spisů samých. Společenství církve, které po staletí tyto texty tradovalo, vyjádřilo a dosvědčilo tím také určitý postoj. Ten nachází svůj výraz v tom, že církev mluví o Novém zákoně jako o „svatých Písmech“. Toto označení nemůže existovat samo o sobě. Předpokládá společenství, které o novozákonních textech právě tímto způsobem myslí, tak je čte a přijímá.

Vše, co tedy lze říci o kánonu a inspiraci, můžeme uvážit a konkretizovat jen v rámci tohoto věřícího přijetí prastarého svědectví. Ani jedno, ani druhé nemůže existovat samo o sobě, nýbrž jen tehdy, je-li zde konsenzus v přijímání takové výpovědi. V tomto smyslu nemůže jít ani o to, abychom dokázali správnost určitého přístupu k Bibli. Spíše máme pátrat po onom vztahu k biblickým spisům, který po staletí tradovala víra církve, aby se nám objasnil smysl tohoto přístupu k Bibli.

1 Tvorba kánonu

Slovo „kánon“ je semitského původu; *kane* → řecky *kanon* znamená původně rákos, prut, sloužící k měření, měřítko, potom přeneseně: normu. V souvislosti s biblickými spisy se musí tento normativní charakter chápat ve dvojitým směru: kánon označuje jak určitý počet spisů, tak také spisy určitého obsahu nebo určitého druhu. Téma „kánonu spisů“ není teprve novozákonní záležitostí, nýbrž má starozákonně-židovské pozadí. Ustálení kánonu je výsledkem delšího teologicko-dějinného vývoje, jehož jednotlivé příznačné momenty lze určit.

Starozákonní vývoj

Postupný vývoj starozákonního kánonu odpovídá dělení těchto spisů na tři části. Od 4. století př. Kr. platila v židovství Tóra za uzavřenou, neměnnou a nejvyšší náboženskou autoritu. Přibližně ve stejné době se poznenáhlu ustálil počet prorockých spisů. Sbírká tzv. „ostatních spisů“ zůstává otevřena dalšímu doplňování, není ještě vymezena ani v novozákonní době.

V prologu k řeckému překladu knihy Ježíše Síracha (Sírachovec neboli Ecclesiasticus) se dovidáme o zmíněné trojdielnosti starozákonního Písma:

„Velká a vzácná naučení nám byla dána
– prostřednictvím Zákona (Tóry)
– Proroků (nebíím)
– a ostatních spisů (ketubím),
které po nich následovaly. Pro ně je třeba chválit
Izraele...“

Podobné trojdielné výčty starozákonního Písma najdeme v L 24, 27.44

Teprve spor s křesťanstvím, které pro sebe užívalo židovských spisů jako svatých knih, byl podnětem k přesnějšímu vymezení. Protože se těžiště židovské náboženské praxe muselo po zničení chrámu v Jeruzalémě přesunout na zvěstování a uctívání slova Božího, stalo se takové vymezení ještě naléhavějším. Rozhodující proces, který je třeba klást do doby mezi 90 a 95 po Kr., přinesl konečně vyjasnění. Je historicky sporné, zda můžeme v této souvislosti právem mluvit o „synodě v Jabne“. Toto označení je však se stanovením židovského kánonu pevně spojeno (Jabne, původně pelištejské město u Středozemního moře, bylo od zničení Jeruzaléma do r. 135 po Kr. sídlem židovské velerady).

Židovský kánon obsahuje 24 knihy. Protože se deuterokanonické knihy nezapočítávají a některé spisy (knihy S, Kr, Ezd-Neh, Pa) a také soubor tzv. dvanácti malých proroků se pokládají každý za jedno dílo, souhlasí tento výčet s pozdějším katolickým kánonom.

K židovskému kánonu patří tyto spisy:

Gn, Ex, Lv, Nu, Dt

Joz, Sd, 1 a 2S, 1 a 2Kr, Iz, Jr, Ez, soubor dvanácti tzv. Malých proroků

Ž, Jb, Př, Rt, Pis, Kaz, Pl, Est, Da, Ezd/Neh, Pa.

Obsahově stejný výčet spisů se nachází u Josepha, Contra Apionem I 8 (čes.: O starobylosti židů, Odeon 1998), jako i v babylónském Talmudu (Bava batra 14b–15a, 3. stol. po Kr.).

Vývoj novozákonního kánonu

Liturgie rané církve čte starozákonní Písmo a vykládá je na Krista. Neboť v kristovské události se splnilo to, co v těchto textech stojí o Božím zaslíbení. Tímto způsobem přejímají první křesťanské generace starozákonní kánon spisů. Protože Septuaginta je ve většině případů základem křesťanského čtení Starého zákona (srv. k tomu výše → I.3.), od počátku se ke čtení přibírají i tzv. deuterokanonické spisy, tj. ty, které vznikly v řečtině (Tób, Júd, Bár, Mdr, Sír, Mak).

Teprve pozvolna – počínaje 2. polovinou 1. století – vznikají spisy, pocházející od apoštolů, resp. apoštolských žáků. Neinterpretují jen starozákonní zaslíbení, nýbrž hovoří bezprostředně o kristovské události a konkrétně ji vykládají ve vztahu ke křesťanským obcím. Proto je obce také čtou při bohoslužbě (a patrně komentují v homiliích). Nové texty vcházejí touto cestou do sbírky spisů jednotlivých obcí (2P 3,15 nás přivádí k domněnce o sbírce Pavlových dopisů; z Ko 4,16 lze vyčíst, že si obce spisy mezi sebou vyměňovaly, a tak se také spisy dále šířily). Patrně bez zvláštní samostatné reflexe postavila raná církev tyto spisy co do pořadí a významu *naroveň vysoce váženým starozákonním spisům*.

V tomto velmi otevřeném vývojovém období navodily rozhodnutí v otázce významu nově vzniklých textů dvě tendence:

- Roku 139 po Kr. představuje Markión z Pontu (Malá Asie) tzv. minimální kánon. Ovlivněn protizidovským postojem, odmítá Markión Starý zákon i některé nové křesťanské spisy a akceptuje toliko zkrácené znění Lukášova evangelia a deset pavlovských listů (všechny kromě pastorálních dopisů a listu k Židům).
- Přibližně v téže době se množí vznik apokryfních spisů, které formou různých literárních druhů napodobují nebo doplňují starší křesťanské texty (srv. k tomu přesněji níže → III.1.).

To je výzvou k rozhodnutí, neboť každá křesťanská obec si musí sama ujasnit, zda přijme Markiónův minimální kánon, rozšíří vlastní sbírku textů o apokryfy nebo zůstane u toho stavu spisů, který byl obci předán. Nelze už rekonstruovat, jak tento proces rozhodování v jednotlivostech probíhal. Již okolo roku 200 po Kr. existuje mezi obcemi konsenzus v tom, že pevně ustálenou sbírku tvoří 20 spisů: 4 evangelia, Sk, 13 pavlovských dopisů (všechny kromě Žd), 1J, Zj.

Ve velikonočním dopise sv. Athanasia z roku 367 po Kr. se poprvé objevuje úplný výčet 27 spisů Nového zákona. Z tohoto textu lze poznat, že vývoj kánonu je sice již uzavřen, ale že se přesto ještě tu a tam objevují i apokryfní spisy:

„...Protože jsme o bludařích mluvili jako o mrtvých, o nás však jako o těch, kdo vlastní Boží spisy, vedoucí ke spáse, a protože se obávám, že – jak napsal Pavel Korintánům – někteří důvěřivci, svedeni lstí jistých lidí, opouštějí svou čistotu a svatost (srv. 2K 11,3) a, oklamáni stejnojmenností s pravými knihami, začnou se v budoucnosti obracet k jiným, takzvaným apokryfním spisům, proto vás napominám k trpělivosti, když se kvůli nezbytnosti a prospěchu církve ve svém psaní zmiňuji i o těch věcech, o kterých už dobře víte. Maje v úmyslu připomenout tyto věci, chci si na omluvu své opovázlivosti posloužit příkladem evangelisty Lukáše, když říká (srv. L 1,1–4): Protože se někteří pokusili sami pro sebe sepsat takzvané apokryfy a propojit je s Písmem, které vnukl Bůh, a o kterém jsme dospěli k jistému přesvědčení na základě toho, co předali otcům původní očití svědkové a služebníci slova, proto i já, když jsem na naléhání pravých bratří celou tu věc od začátku prozkoumal, rozhodl jsem se předložit popořádku kanonizované a tradované spisy, stvrzené jako božské, aby každý oklamáný zahrhl své svědce a každý, kdo zůstal neposkrvněn, se radoval, když mu to opět připomínám.“

Následuje výčet starozákonních spisů.

„Bez rozpaků je třeba dále jmenovat spisy Nového zákona. Jde o tyto: čtyři evangelia podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana; po nich následují Skutky apoštolů a sedm takzvaných katolických dopisů apoštolů, totiž jeden Jakubův, dva Petrovy, dále tři Janovy a po nich jeden Judův. K tomu přistupuje čtrnáct dopisů apoštola Pavla, napsaných v následujícím pořadí: první Římanům, nato dva Korintánům, a po těch Galaťanům; následuje Efezanům, potom Filipánům a Kolosanům a dva Soluňanům, jako i dopis Hebrejům a stejně tak dva Timoteovi, jeden Titovi a jako poslední jeden Filemonovi. Dále ještě Zjevení Janovo.

Toto jsou ony prameny spásy, aby se žiznivý znamenitě občerstvil slovy, v nich obsaženými. V nich samých se zvěstuje učení zbožnosti. Nikdo k nim nemá nic přidávat nebo z nich něco odnímat.“

První oficiální věroučný výčet kánonu přináší Decretum Damasi římské synody (382 po Kr.). A teprve Tridentický koncil definoval 8. dubna 1546 rozsah katolického kánonu.

2 „Inspirované Písmo“

Informace o vzniku kánonu nám daly poznat, jak úzce souvisí toto normování se zvládností biblických spisů. Určité spisy se počítají ke kánonu, protože se o nich může vyslovit zvláštní kritérium: platí za „inspirované“.

Již některá místa ve Starém zákoně poukazují na to, že se tyto texty pokládaly za něco, co přichází od Boha, co „mluvil“ Bůh. Ex 24,4 a Jr 25,13 označují biblický text za písemné zachycení Boží řeči. Proroci se chápou (a to i ve svých vlastních spisech) jako ti, kdo zvěstují Boží slovo. Proto i úvod k prorockému výroku důsledně zní: „Tak praví Jahve“ nebo: „... – výrok Hospodinův –...“. Raná církev převzala tento základní postoj k biblickému slovu. Tím dostává užívání starozákonního Božího slova v liturgii své teologické odůvodnění a s ním spojené zvěstování svou teocentrickou autoritu (srv. např. Ř 1,1–2: Boží evangelium zvěstovala již dříve ústa proroků ve svatých Písmech).

Novozákonní stav věci

Tam, kde novozákonní spisy mluví o zvláštním charakteru biblických textů, mají především na mysli Starý zákon. Za jeho původce pokládají Boha, v textech

Starého zákona přichází ke slovu Bůh (srv. 2K 6,6; Ř 12,19). Kdo mluví v Písmu, je naplněn Bohem a Božím Duchem (srv. Mk 12,36). Na třech místech podávají novozákonní autoři přesnější formulaci o zvládnosti biblických (v tomto případě: starozákonních) spisů; činí tak samozřejmým, nikoliv argumentativním způsobem; jejich výklady mají pokaždé jiné obsahové těžiště. Z toho lze poznat, že nemusí výpovědi o podstatě Pisma odůvodňovat nebo hájit, nýbrž že mohou Starý zákon začlenit jako samozřejmý předpoklad do svého zvěstování.

2Tm 3,14–17: „¹⁴Ty však setrvej v tom, čemu ses naučil a o čem jsi přesvědčen. Viš, od koho ses tomu naučil. ¹⁵Od dětství znáš svatá Pisma, která ti mohou dát moudrost ke spasení, a to vírou v Krista Ježíše. ¹⁶Veškeré Písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti, ¹⁷aby Boží člověk byl náležitě připraven ke každému dobrému činu.“

Z překladu Vulgaty 2Tm 3,16 (omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad...) je odvozen pojem inspirace. To, že Bůh je původcem Pisma, tu slouží jako povzbuzení k vytrvalosti ve víře. Písmo je její oporou a pevným základem.

1P 1,10–12: „¹⁰Toto spasení hledali a po něm se ptali proroci, kteří prorokovali o milosti, která je vám připravena; ¹¹zkoumali, na který čas a na jaké okolnosti ukazuje Duch Kristův v nich přítomný, když předem svědčí o utrpeních, jež má Kristus vytrpět, i o veliké slávě, která potom přijde. ¹²Bylo jim zjeveno, že tím neslouží sami sobě, nýbrž vám; ti, kdo vám přinesli evangelium v moci Ducha svatého, poslaného z nebes, zvěstovali vám nyní toto spasení, které i andělé touží spatřit.“

Autor mluví o eschatologické plnosti spásy ve společenství s Bohem. Spása je věřícím zaslíbena na základě kristovské události. Tu zaslíbovali v jejích podstatných rysech již proroci, protože v nich působil Duch Kristův. Starý zákon tedy utváří a proniká tento Duch Boží. Co kdysi mluvili proroci, v tom nyní pokračovali zvěstovatelé novozákonního poselství. Iničiatory však nebyli oni sami, nýbrž Duch Boží. V této výpovědi se zračí vědomí o přítomnosti Ducha v působení rané církve.

2P 1,16–21: „¹⁶Nedali jsme se věst vymyšlenými bájemi, ale zvěstovali jsme vám slavný příchod našeho Pána Ježíše Krista jako očití svědkové jeho velebností. ¹⁷On přijal od Boha Otce čest i slávu, když k němu ze svrchované slávy zazněl hlas: Toto jest můj milovaný Syn, v něm jsem nalezl zalíbení. ¹⁸A tento hlas, který vyšel z nebe, jsme my slyšeli, když jsme s ním byli na svaté hoře.“

¹⁹Tím se nám potvrzuje prorocké slovo, a činíte dobře, že se ho držíte; je jako svíce, svítící v temném místě, dokud se nerozbrěskne den a jitřenka vám nevzejde v srdci. ²⁰Toho si buďte především vědomi, že žádné proroctví v Písmu nevzniká z vlastního pochopení skutečnosti. ²¹Nikdy totiž nebylo vyřčeno proroctví z lidské vůle, nýbrž z popudu Ducha svatého mluvili lidé, posláni od Boha.“

Autor nabádá adresáty k vytrvalosti v jednou poznané víře a poukazuje při tom na svůj životní příklad. V pseudepigrafickém rouše spisu se označuje za svědka proměnění Páně na hoře, aby ozřejmil, že zvěstované poselství je věrohodné. Boží zjevení při Ježíšově proměnění se tu uvádí jako dodatečný argument pro věrohodnost prorockého poselství. Toto zvěstování věřící zavazuje, protože se nesmí vykládat libovolně: jeho pozadím není svobodná lidská úvaha, nýbrž živá síla Božího Ducha.

Pro pochopení inspirace z toho plyne: biblické spisy jsou vnuknuty Bohem a nesou pečeť jeho Ducha. Autoři nepiší z vlastního popudu, nýbrž na základě působení Ducha (v nich) a z pověření Božího. Tak jako je Boží Duch přítomen v poselství Starého zákona, tak jej dosvědčuje i zvěstování rané církve ze zkušenosti prvních generací.

Teprve když křesťanské spisy díky svému liturgickému úzu získávají stejné postavení jako spisy Starého zákona a když musí být vymezeny proti jiným náboženským textům, přiznává jim raná církev poznenáhlu onu velkou autoritu, kterou má Písmo Starého zákona i ústní tradice.

Jak chápeme inspiraci dnes

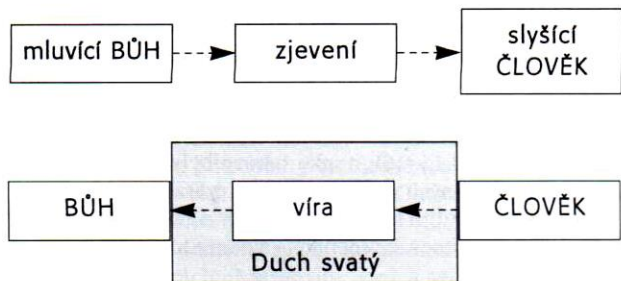
Společně s kanonicitou Písma definoval Tridentýský koncil 1546 s odvoláním na 2Tm 3,16 inspiraci biblických spisů. Ve vymezení vůči dřívějšímu chápání ovlivněnému ještě výtvarným uměním, nelze inspiraci chápat jako instrumentální proces při sepisování biblických textů. Působení Ducha při vzniku biblických textů je třeba spíše zařadit do chápání textů jako cesty komunikace mezi autorem a adresátem (srv. k tomu výše → I.1.). Inspiraci podle toho nelze výlučně vykládat jako výpověď o kvalitě Písma, nýbrž jako výraz podstatného, Písmu vlastního dynamického rysu. *Podklad pro nové promýšlení a pochopení vzniku biblických spisů* poskytuje 2. Vatikánský koncil:

Konstituce Dei Verbum III, čl. 11, odd. (1): „Co bylo Bohem zjeveno a je v Písmě svatém obsaženo a vyjádřeno, bylo zaznamenáno z vnuknutí Ducha svatého. Svátá matka církev totiž považuje podle apoštolské víry všechny knihy jak Starého, tak Nového zákona se všemi jejich částmi za posvátné a kanonické, protože jejich původcem je Bůh, neboť byly sepsány z vnuknutí Ducha svatého (srv. J 20,31; 2Tm 3,16; 2P(t) 1,19–21; 3,15–16), a jako takové byly církvi předány. K sepsání posvátných knih si však Bůh vybral lidi a použil jich s jejich schopnostmi a silami, působil v nich a skrze ně, aby jako praví autoři zapsali všechno to a pouze to, co on chtěl.“

Text začíná u tradiční inspirační nauky. Vyznání, že Písmo je plodem působení Ducha, je podmínkou jeho kanonicity. Konstituce dále vysvětluje vznik Písma ve dvou aspektech: Bible má „za původce Boha“ (Deum habent auctorem) a „lidé ... jako praví autoři“ (homines ... ut veri auctores). Boží a lidské jednání při vzniku textů se tu vyjadřuje stejným pojmem (auctor – auctores); z toho plyne, že Bůh a člověk při vzniku Písma spolupůsobí. O lidském autorovi se říká, že vynakládá všechny své schopnosti a síly a že je „pravým“ autorem. S Božím působením se uvádí do spojitosti formální vymezení obsahu („všechno to a jenom to...“). Vlastní proces psaní se nepopisuje; tím zřejmější je spojení Božího jednání s lidským konáním. To chrání před tím, abychom Písmo chápali jako nedotknutelné dílo Boží nebo je viděli jen na rovině nějakého antického díla. Jen v souhledu Boží iniciativy s lidskou službou se v církvi může odehrát setkání s Písmem.

Inspiraci je tedy třeba chápat jako dynamický proces, jehož hnací silou je Boží Duch. Východiskem je Boží iniciativa, působící v autorech biblických spisů. Cílem tohoto procesu jsou pak čtenářky a čtenáři biblického poselství, kteří slovo nejen čtou a slyší, nýbrž se v něm setkávají s výzvou živého, i dnes jednajícího Boha. Proto je inspirace skutečností, která přechází z lidského autora na adresáta a činí ho účastníkem tvůrčího i apelujícího Božího jednání. Čte-li věřící člověk Bibli jako svaté Písmo, setkává se v ní s Božím oslovením, které se děje v síle Ducha a které ovšem vyžaduje jeho reakci, jeho odpověď.

Inspirace vytváří tedy pro komunikační proces mezi autorem a adresátem atmosféru Ducha, která zaručuje nejen zprostředkování Božího poselství, nýbrž umožňuje i odpověď víry člověka (srv. k tomu konstituci Dei Verbum čl. 5). *V tomto smyslu můžeme dále rozvinout již uvedené komunikační schéma* (srv. výše → I.1.):

☛ KONTROLNÍ OTÁZKY KE KAPITOLE II:

1. *Tvorba kánonu*

- Co rozumíme kánonom?
- Jaký význam mají starozákonní kánon a křesťanská liturgie pro tvorbu novozákonního kánonu?
- Které dvě tendence urychlují vývoj kánonu v 2. stol. po Kr.?
- Jaký význam pro tvorbu kánonu má velikonoční dopis sv. Athanasia z roku 367?

2. *„Inspirované Písmo“*

- Vysvětlete novozákonní chápání biblického (starozákonního) slova jako svatého Písma.
- Jak můžeme chápat inspiraci v rámci komunikačního procesu mezi Bohem a člověkem: co k tomu říká konstituce Dei Verbum (III, čl. 11)?
- Jak se týká inspirace dnešních čtenářů nebo posluchačů biblických spisů?